13.3 Відданість верховенству права та правам людини

Відданість верховенству права та повазі до прав людини є одним із фундаментальних етичних принципів професійної діяльності правника. Цей принцип означає, що суддя, адвокат, прокурор або інший правник у своїй діяльності має керуватися не лише формальним застосуванням закону, а й цінностями правової держави, зокрема захистом прав і свобод людини, справедливістю, пропорційністю та юридичною визначеністю. В Україні цей принцип закріплений на конституційному рівні та підтверджений міжнародними стандартами.

Відповідно до статті 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй. Конституційний Суд України неодноразово наголошував, що принцип верховенства права є фундаментальною засадою функціонування правової системи. Зокрема, у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року №15-рп/2004 Суд зазначив, що верховенство права передбачає панування права у суспільстві, а також обов'язок держави забезпечувати справедливість та юридичну визначеність у правовому регулюванні.

У статті 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Таким чином, правники повинні розглядати захист прав людини як основний орієнтир своєї професійної діяльності. Відповідно до статті 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади.

Міжнародні стандарти також підкреслюють ключову роль правників у забезпеченні верховенства права. У Преамбулі Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) держави-учасниці підтверджують свою відданість принципам свободи, демократії та верховенства права. Згідно зі статтею 6 Конвенції, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Саме судді, адвокати та прокурори забезпечують практичну реалізацію цього права.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував на значенні принципу верховенства права. У справі Sunday Times v. United Kingdom (1979) Суд зазначив, що одним із ключових елементів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який передбачає, що закон має бути достатньо чітким і передбачуваним для осіб, на яких він поширюється. У справі

Broniowski v. Poland (2004) Суд підкреслив, що верховенство права є одним із фундаментальних принципів демократичного суспільства, на якому базується вся система Конвенції.

У контексті діяльності суддів важливим джерелом є Бангалорські принципи поведінки суддів (2002). У Value 1 – Independence зазначено, що незалежність суддів є передумовою верховенства права. Пункт 1.1 передбачає, що суддя повинен здійснювати свої функції незалежно, на основі оцінки фактів і відповідно до закону, без будь-якого зовнішнього впливу. Водночас Value 2 – Impartiality підкреслює необхідність неупередженого застосування права з метою забезпечення справедливого судового розгляду.

Для адвокатів принцип відданості верховенству права закріплений у міжнародних стандартах і національному законодавстві. У Основних принципах ролі адвокатів (Basic Principles on the Role of Lawyers, 1990) зазначено, що адвокати повинні сприяти захисту прав людини та забезпеченню правосуддя. Зокрема, принцип 14 передбачає, що адвокати повинні діяти для захисту прав та інтересів своїх клієнтів відповідно до закону і в межах професійної етики.

Національні етичні стандарти також підкреслюють цей обов'язок. У Правилах адвокатської етики передбачено, що адвокат зобов'язаний сприяти утвердженню верховенства права, повазі до прав і свобод людини та законності у суспільстві. Це означає, що адвокат не може використовувати незаконні методи захисту, навіть якщо цього вимагає клієнт.

Практичні ситуації демонструють, як реалізується принцип відданості верховенству права. Наприклад, суддя при розгляді справи повинен застосовувати не лише норми національного законодавства, а й практику Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Це означає, що суддя має оцінювати законність дій державних органів через призму стандартів прав людини.

Іншим прикладом є ситуація, коли адвокат представляє особу, яку суспільство сприймає негативно (наприклад, підозрюваного у тяжкому злочині). Незважаючи на суспільний тиск, адвокат повинен забезпечити клієнту право на захист, гарантоване статтею 59 Конституції України, яка встановлює, що кожен має право на професійну правничу допомогу. Це демонструє, що принцип верховенства права передбачає захист прав кожної особи незалежно від суспільних оцінок чи політичних обставин.

Таким чином, відданість верховенству права та правам людини є ключовою професійною вимогою до правника. Цей принцип означає обов'язок діяти відповідно до Конституції, законів та міжнародних стандартів прав людини,

забезпечувати справедливість судового розгляду та захист прав і свобод кожної особи. Реалізація цього принципу гарантує функціонування демократичної правової держави та забезпечує ефективний захист прав людини у національній правовій системі.